

Фондам Книжкової палати України — 90 років

*Микола Сенченко,
директор Книжкової
палати України,
професор*

Катастрофічний стан українського книговидання і книго-розповсюдження був характерним для майже всіх 90-х років ХХ століття. У 1999 році в Україні видавалося 0,4 книги на кожного жителя. Така ситуація була в Україні тільки в перші роки після революцій 1917 року.

В останні роки держава робить певні кроки для розвитку книжкової справи в Україні, що позначилося й на книговиданні. Кількість книг, виданих на одного жителя, в 2006 році збільшено утричі, порівняно з 1999 роком і складає 1,2 книги. Указом Президента України 2007 рік визначено Роком української книги. В рамках цієї акції намічено провести чимало заходів, що повинні призвести до покращення ситуації у видавничій сфері. Набирає обертів і програма "Українська книга", на реалізацію якої в Держбюджеті 2007 року передбачено 20 млн грн.

Особливим є 2007 рік і для Державного архіву друку Книжкової палати України: минає 90 років з початку формування фонду друкованої продукції Державного архіву друку. Реєстрація та збирання друкованих праць має величезне наукове й культурне значення для загального поширення й поглиблення освіти, науки та культури. І це нині визнано в усіх цивілізованих країнах світу. Сьогодні у світі немає держави, яка б не реєструвала твори власного друку і не видавала б літописів національної бібліографії. Означена проблема тісно пов'язана із законом про обов'язковий примірник, з точною окресленістю документів, які мають входити до обов'язкового примірника і його розподілом.

Історія обов'язкового примірника в Україні до 1917 року була фактично історією обов'язкового примірника Російської імперії. На чолі стояло — "Главное Управление по делам печати", якому підлягали цензурні комітети, що одержували всі книжки та взагалі все, що було видрукувано в колишній Російській імперії. З 1907 року Головне управління у справах друку почало друкувати "Книжную Летопись".

Після революцій 1917 року замість цензурних комітетів створили комісаріати у справах друку, які займалися пошуком нових форм збирання обов'язкового примірника. На початку 1918 року було ліквідовано комісаріати у справах друку, а збиранням та реєстрацією видань друку, в тому числі й українського, займалася Книжкова палата у Петрограді, яку заснував Тимчасовий уряд у травні 1917 року.

За Центральної Ради до Ради Народних Міністрів УНР Міністром освіти було подано законопроект про обов'язкове надсилання від друкарень усіх видань. Встановити точний термін першого законопроект про обов'язковий примірник немає можливості, тому що на доповіді Міністра освіти від-

сутня дата. Це десь кінець 1917 року — початок 1918 року. Проте через політичні події закон про обов'язковий примірник не вдалося впровадити в життя.

Коли сталася зміна влади 30 квітня 1918 року і настали часи Гетьманства, було оприлюднено новий закон про обов'язковий примірник, який мав набути чинності з 1 липня 1918 року. Цей закон не згадував ні про кількість примірників, ні про їх розподіл серед бібліотек та культурних установ. На наш погляд, він мав виключно цензурне значення, оскільки й Управління у справах друку перебувало у складі Міністерства внутрішніх справ.

З приходом у грудні 1918 року до влади Директорії було оголошено про організацію Головної Книжної палати в Києві. Її створення пов'язано з Законом, ухваленим Радою Народних Міністрів і затвердженим Головою Директорії В.Винниченком **24 січня 1919 року**, про утворення **Головної Книжної Палати в м. Києві**.

Минали роки, народ України терпів злидні, не виплачували грошей працівникам Книжкової палати, але справа не стояла на місці. Збиралися й реєструвалися книги, журнали, газети, листівки й інша друкована продукція. З 1939 року до архіву друку почали надходити видання Західної України, а з 1954 року й з Кримської області (нині — Автономна Республіка Крим).

Протягом 90-річної історії Державний архів друку зазнавав утисків. Довгий час фонди зберігалися в підвальних приміщеннях міста Харкова, де не було сприятливих умов для їхнього збереження. Його намагалися знищити спочатку німці в 1941—1943 роках, а потім у 1990-х роках нова влада. Нову будівлю Книжкової палати в місті Києві, яка була введена в експлуатацію в 1989 році і розрахована на зберігання 12 млн документів, увели до списку об'єктів, що підлягають приватизації. Тільки ціною значних зусиль вдалося в 1995—1996 роках зупинити ці руйнівні дії чиновників від влади і зберегти Державний архів друку Книжкової палати України.

Ось яку довідку стосовно архіву дала завідувач відділу Ольга Леонідівна Васьківська: "Державний архів друку розпочав своє існування ще до заснування Книжкової палати України, ставши згодом одним з перших її підрозділів. Акт-заклик Генерального секретаріату Просвіти, опублікований 28 листопада 1917 року в "Газеті Гадяцького земства", свідчить про організацію бібліотечно-архівного відділу і при ньому Бібліотеки-Архіву для зберігання творів сучасного друку: "Зібрані в Бібліотеці-Архіві видання зберезуться для майбутніх істориків, які скористаються ними для вивчення сучасного життя України".

Потреба в українській книзі зросла після жовтневих подій. Тоді у великій кількості видавалися такі матеріали, як відозви, заклики, оголошення, що, з огляду на технічні труднощі, могли з'явитися якнайшвидше, щоб встигати за динамікою руху подій. Провести якийсь облік чи реєстрацію в той час не було жодної можливості.

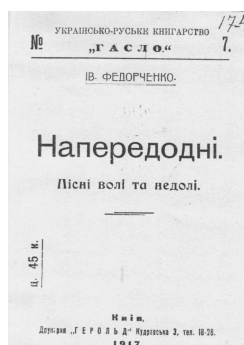
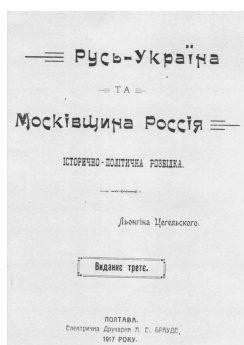
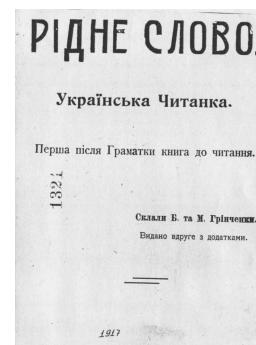
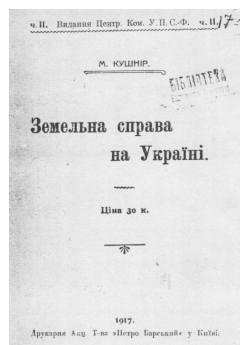
Після революцій в Україні одних українських видавництв було зареєстровано 104, а до жовтневих подій їх залишилось не більше 15. Українська книга мусила йти в унісон з життям, відбивати його темп, зміст, відповідати сучасності, висвітлювати основні проблеми і, найголовніше, зберегтися для наступних поколінь українців.

У фонді Державного архіву друку зберігається за 1917 рік 650 книжок і брошур і 31 періодичне видання".

Інформаційно-бібліографічний ресурс Національного книгосховища є страховим фондом країни і зосереджує в собі всі види друкованої продукції, що видрукувана на території України з 1917 року.

До Державного архіву друку за 2006 рік було передано 166 184 одиниць друкованої продукції. На 1 січня нинішнього фонду архіву нараховувалося — 13 087 738 одиниць зберігання (од. зб.) Серед них: книг та брошур — 853 813 од. зб., періодичних та продовжуваних видань — 259 469 од. зб., газет — 9 923 252 од. зб., образотворчих видань — 83 388 од. зб., картографічних видань — 1 688 од. зб., нот — 18 357 од. зб., аркушевої продукції — 1 947 771 од. зб. Це найповніше зібрання книг, газет, журналів і аркушевої продукції в Україні з 1917 року, яке повністю збережено і знаходиться у столиці України.

Проте знову виникає проблема дефіциту площі для збереження друкованої продукції. Вже сьогодні необхідно розпочати розроблення проектно-кошторисної документації і в подальшому будівництва згідно з проектом другої черги дев'ятиповерхового книгосховища на 12 млн од. зберігання.

Тому не випадково Генеральна конференція ЮНЕСКО на своїй 28-й сесії, що відбулася в період з 25 жовтня по 16 листопада 1995 року, прийняла Резолюцію 28С/3.18, згідно з якою день — 23 квітня оголошено "Міжнародним днем книги і авторського права". Ідея проведення Дня книги була подана до ЮНЕСКО іспанським урядом, доповнена урядом Російської Федерації щодо авторських прав і прийнята одностайно всіма державами — членами ЮНЕСКО.

У Каталонії (Іспанія) традиційно 23 квітня (день Святого Хорді) один одному дарують книгу або троянду. Ще одним поясненням щодо вибору 23 квітня "Міжнародним днем книги і авторського права" є той факт, що цей день збігається з днем смерті Мігеля Сервантеса, Вільяма Шекспіра та Інни Гарсіласо де ла Вега. Всі троє померли 23 квітня 1616 року.

На жаль, офіційно Україна не приєдналася до цієї Резолюції. Проте зробити це ще не пізно. Адже державні чиновники мають усвідомити, що при створенні книжкового сектора треба виходити з розуміння того, чим же є книга? Що ж таке книга? Вона не звичайний товар, як будь-який інший. Видавці не лише виробляють продукт, як це можна припустити, вони ще й створюють основу читання, а читання є фундаментальним компонентом людської грамотності. Як зауважив Дені Дідро "Люди перестають думати, коли перестають читати". Держава має підтримувати книжкову справу, люди мають бути впевненими, що уряд демонструє

Аналіз сучасного стану видавничої справи у світі дає можливість зробити висновок, що книговидавництво невинно зростає. Книга — найефективніший інструмент передавання знань та ідей, а її читання — найактивніше сприяє життєвому переконанню людини, стимулюванню її участі в житті суспільства. Монографії і підручники допомагають перетворенню інформації в фундаментальне наукове знання.

Якщо оцінювати стан світового книговидавництва в цілому, то можна зробити висновок, що початок ХХІ століття продовжує подальший поступальний рух вперед. Не зважаючи на бурхливий розвиток нових інформаційних і комунікаційних технологій, книга залишається серед найрозповсюдженіших і найкращих способів отримання людиною необхідних знань. У світі випускається майже півтора мільйона назв книг, половина з них — в Європі.

добру волю до того, щоб книга існувала, хоче допомогти фахівцям з книжкової справи.

У книзі "Роз'єднання Америки" Артур Шлезінгер наводить таку цитату: "Перший крок у знищенні народу — це стирання пам'яті. Знищіть його книги, його культуру, його історію. Потім попросіть кого-небудь написати нові книги, сфабрикувати нову культуру, винайти нову історію. Незабаром народ почне забувати, хто він і ким він був".

Святкування "Міжнародного дня книги і авторського права" має слугувати привертненню уваги високопоставлених чиновників усіх країн і суспільства до книги — як засобу спілкування, що, незважаючи на появу електронних засобів комунікації, продовжує бути основою активного навчання й отримання знань. Цей день сам по собі нагадує про роль книги і права автора, які є гарантантами духовних традицій й інструментами розповсюдження фундаментальних ідей культури, миру, толерантності й діалогів.

З часу створення друкарського верстака й донині була й є оптимальним засобом, що дає можливість розділити уяву інших і збагатитися нею.

Незважаючи на відсутність офіційного прийняття Україною "Міжнародного дня книги і авторського права", давайте вшануємо разом цей День, щоб у суспільстві вільно циркулювали ідеї через писемність, яка є фундаментом вірогідного обміну знаннями, демократії і спокою.